

A határőrizet megszervezése a Csonka-Magyarország határai mentén

FÓRIZS Sándor¹

Magyarország az I. világháború elvesztését és a trianoni békeszerződés országgyűlési kihirdetését követően történelme egyik legnehezebb feladata elé került. Az immár területileg jelentősen lecsökkent országot újjá kellett szervezni. Jelen publikáció a szervezési feladatok közül az új államhatár őrizetének megkezdését, az őrzéshez szükséges állami intézmények létrehozását és az azokhoz kapcsolódó jogszabályokat mutatja be.

Kulcsszavak: határőrség, határőrizet, rendőrség, vámőrség, csendőrség, Magyar Királyi Vámőrség, trianoni békeszerződés

Bevezetés

Lényegében nincs olyan állam, amelyik ne rendelkezne határőrséggel, legfeljebb nem a „határőr” megnevezést használják, és egyéb feladataik is vannak. Az államhatár őrizetéhez, felügyeletéhez, biztosításához, igazgatásához kapcsolódó tennivalókat különböző megnevezésű szervezetek végezhetik, de tevékenységük hasonló célok megvalósítására irányul. Így beszélhetünk határőrségről, vámőrségről, rendőrségről, határrendőrségről, csendőrségről, határccsendőrségről, bevándorlási hivatalról, parti őrségről, honvéd határőrökről stb. Az alárendeltségük is különböző minisztériumokhoz kapcsolódhat, belügy, igazságügy, igazságügyi és rendőrségi, rendőrségi, pénzügyi, védelmi stb. A rendészet szervezetét, feladatrendszerét mindig az ország aktuális politikai vezetése határozza meg jogszabályok alkalmazásával. Különösen érvényes ez a határőrizetre, amely közvetlenül, direkt módon visszatükrözi a szomszédos állammal fenntartott kapcsolatokat, a jó vagy kedvezőtlen viszonyokat. Éppen ezen a téren nem ritkák az éles változások, míg ma az „NDK-s” határsértő lehet a fő veszély, holnap a koszovóiak, majd a közel-keletiek, mindig az aktuális politikai viszonyoknak megfelelően.

¹ Prof. Dr. Fórizs Sándor, nyugállományú rendőr dandártábornok, nyugállományú egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Kar Rendészettudományi Doktori Iskola.

Sándor Fórizs, MD, PhD, retired police brigadier-general, retired university professor, University of Public Service Faculty of Law Enforcement Doctoral School of Law Enforcement.

E-mail: forizs.sandor@uni-nke.hu, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6019-3295>

Esetenként vita folyhat arról, milyen tennivalók kapcsolódnak a határőrizethez, mostani szóhasználatnál a határrendészethez. Sok változás ezen a téren 1920 óta sem történt. Az elvárások a maihoz hasonlítottak: őrizni a zöldhatárt, fenntartani a határrendet, ellenőrizni a határforgalmat, valamilyen szinten idegenrendészeti tevékenységet folytatni, amelyhez bevándorlási kérdések kapcsolódtak, részt venni a közrend fenntartásában. Mindezeket a feladatokat pedig az erre a célra rendelkezésre álló erőforrásokkal kellett megoldani oly módon, hogy az erők, az eszközök alkalmazása tekintettel legyen a folyamatosan változó kockázati környezetre.²

Magyarország elveszítette az I. világháborút és ezzel együtt területe meghatározó részét (32,88% maradt). „Vae victis!” latin szállóige. „Jaj a legyőzötteknek” – mondta állítólag időszámítás előtt 390-ben Brennus gall vezér a rómaiaknak. Ezen a téren azóta sem változott semmi. A háborút lezáró békeszerződés megkívánta az új államhatárok kijelölését, amelyek egy kis eltéréssel megegyeznek a maival. Az eltérés oka, 1947-ben, a II. világháborút követően Csehszlovákia öt Pozsony-környéki falura tartott igényt, ezek közül hármat megkapott (Oroszvár, Horvátjárfalu, Dunacsún), ismételten „jaj”. Az egyébként rendkívül bonyolult, sok nehézséggel járó határkijelölés, különösen ellenséges beállítottságú államok között, nem tartozik e publikáció témakörébe. Annyiban a határkijelölés azonban hatást gyakorol, hogy én a határőrizet és a határország 1920-tól történt megszervezését kívánom bemutatni, az azt befolyásoló körülményekkel együtt.

Magyarország történetében példa nélküli feladatrendszert kellett megoldani ezekben az években a kialakult új állam gazdasági-politikai stabilizálása érdekében. A határőrizet megszervezését befolyásoló alapvető tényezők az alábbiak lettek:

- El kellett érni, hogy az országban tartózkodó külföldi csapatokat – szerb, csehszlovák, román, francia – fokozatosan kivonják és a nemzeti fegyveres erők felzárkózzanak az akkor még demarkációs vonalakra.
- Ki kellett jelölni az új államhatárokat.
- Jogszámban kellett rendelkezni a határőrizeti feladatokat ellátó szervezetekről, ezek működésének céljáról, felépítéséről, jogköreikről, elhelyezkedésükről. Szükség volt a szolgáltatást ellátó állomány toborzására, felkészítésére, felszerelésére.
- A szomszédos államokkal, ha minimális szinten is, de szükséges volt olyan kapcsolódó kérdéseket egyeztetni, mint a határátkelőhelyek, közeli és távoli utazás céljából a határátlépés, határrend.
- Mivel az új államhatár lényegében sehol sem esett egybe a régivel, teljesen új infrastruktúrára jelentkezett igény, (laktanyák, határmenti utak, figyelő és mozgást gátló berendezések, híradás megoldása, járművek), egyedül ennek kiépítése is évekig tartott.

---

² Csaba Zágon: Határellenőrzés kockázati értékelése. Határátkelőhelyek kockázati profilja. *Magyar Rendészet*, 12. (2012), 1. 69.

Mindezeket figyelembe véve a határőrizet megszervezése magában is hosszan elnyúló, pénzigényes és politikailag rendkívül fontos tennivalónak bizonyult.

Az idegen, megszálló csapatoktól csak nehezen sikerült megszabadulni. Időhúzásuk részben azzal magyarázható, hogy reménykedtek további értékes, az alföldön gabonatermő területek, Baranyában a szénbányák megtartásában.

A királyi román csapatok 1919 augusztusára megszállták Budapestet és a Dél-Dunántúl kivételével szinte az egész országot Győrig eljutva a soproni irányban. A fővárosból 1919. november 14-én, a Tiszántúlról 1920. áprilisban vonultak ki. Az államhatár kijelölése ebben az irányban majd 1925-ben fejeződik be. Horthy Miklós 1919. november 16-án érkezett a Nemzeti Hadsereg élén a románok által kiürített városba.

1918 decemberétől Szegedet, az ország második legnagyobb városát francia gyaratomi csapatok, Újszegedet pedig szerb erők szállták meg (a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság csapatai). A francia városparancsnok 1920. március 1-jével adta át hivatalát az országgyűlési választásokat követően felállt magyar kormány képviselőinek.

Pécsett, Mohácson, Siklóson és Baján szintén szerb csapatok tartózkodtak egészen 1921 augusztusáig, remélve, hogy megszerezhetik a szénben gazdag baranyai területeket, holott nagyon jól tudták, már 1919 őszére kikristályosodott, mekkora területet csatolhatnak a saját államukhoz. Hosszas huzavona, tárgyalások után, antantnyomásra, végül is a szerb erők biztosították a megyét Magyarországnak. 1921. augusztus 19-én Rajiç szerb kormánybiztos átadta a várost Gosztonyi Gyulának, Pécs magyar kormánybiztosának. A magyar csapatok augusztus 22-én vonultak be Pécsre, kisebb menekülthullámot idézve elő Baranyában. Mintegy 15-20 ezer ember ment (menekült) át a határ másik oldalára, akik közvetlenül a kiürítés előtt augusztus 20-ától igényelheték és megkaphatták a délszláv állam útlevelét.

Mindezen események lezajlása közben lehetett szó arról, hogy a magyar nemzeti katonaság, lépésről lépésre, a visszahúzódó antantcsapatokat követve felzárkózzék az akkor még demarkációs vonalra, megkezdődjék egy teljesen új államhatár kijelölése és a határőrség felállítása.

A belső rend biztosítása miatt az egyik legfontosabb jogszabály a magyar állami rendőrség alapításáról szól.³ Ez megszüntette 3. paragrafusában az 1903: VIII. tc. alapján szervezett korábbi határrendőrséget, és állományát beolvasztotta (lehetővé tette belépését) az állami rendőrségbe, de a határőrizet kérdéseivel a rendelet nem foglalkozik.

A Magyar Királyi Csendőrség 1920. januártól vette át a demarkációs vonalak őrzését. Az államhatár közelében elhelyezkedő csendőrőrsök ideiglenes feladata lett a határőrizet, az arra vonatkozó végleges döntésig. A 8-10 kilométeres területsávban

³ A magyar kormány 1919. évi 5.047. M.E. számú rendelete a rendőrség államosításáról.

elhelyezkedő őrsök eredeti csendőrségi alárendeltségükben működtek, de határőrizeti feladataik ellátása során a katonai kerületek irányítása vonatkozott rájuk.⁴

Az államhatár őrzetével ideiglenesen megterhelt csendőrőrsökre az ország mélységéből vezényeltek csendőr-megerősítést. Ez a létszám sem volt elegendő a megnövekedett feladatok ellátására, ezért a katonaságtól 400 fő legénységi állományt helyeztek át „pótcsendőr” elnevezéssel.⁵

Sajátosságok a határőrség, a határőrizet megszervezése területén

Szakmai szempontból igen érdekes átgondolni, mikor, mit, miért úgy csináltak a határőrizet megszervezésénél, ahogy ezt tették. Ebben a kérdésben ismételten a politika elsődlegessége és a háború utáni speciális viszonyok játszották a fő szerepet.

Magyarország 1921. július 26-án törvénybe iktatta a trianoni békeszerződést.⁶ Ezzel egy kényszerű törvényalkotási sorozat vette kezdetét, mivel a békeszerződés kötelezte hazánkat a katonai erőre vonatkozó jogszabály meghozatalára is. A haderőről szóló törvényt az országgyűlés 1921. február 7-én fogadta el.⁷ A dokumentum kimondta, „a határ őrzésére vámőr kerületek és csapatok lettek felállítva”. Ezt megelőzően a kormánynak kezdeményeznie kellett azon jogszabályok megalkotását, amelyek a különböző rendészeti szervekről szóltak, és amelyek segítségével a lehető legtöbb katonai erőt ezen új szervezeteknél kívántak elrejtetni, tekintet nélkül a feladataikból következő ténylegesen reális létszámgigényükre. 1921. januárban a nemzeti hadsereg létszáma még 85 ezer fő volt, ezt kellett hozzáigazítani a békeszerződés által engedélyezett 35 ezer fős kerethez, amelyben polgári státuszok is szerepeltek.

A magyar kormány a Nagykövetek Tanácsánál „lobbizott”, a rendészeti szervek ügyében, állománylétszámuk lehető legmagasabban történő megállapításában. A vámőrség számára 8288 fő engedélyezését kérték, végül 7500 főt kaptak. Hasonló folyamat zajlott a többi szervezet vonatkozásában is. A rendőrség a korábbi ország arányaihoz viszonyítva 4000 fő lett volna, 12 ezer főre kapott lehetőséget, a csendőrséghez 18 080 fős igényre 7500 fő lett elfogadva, a folyamőrség 3420 fővel kapta meg az engedélyt, de állandó feltöltési problémával küszködött. Mind a rendőrségnek, mind pedig a folyamőrségnek lettek határforgalom-ellenőrzési feladatai.

A hadsereg önkéntes (zsoldos) rendszerre történő áttérését a békeszerződés okozta, megtiltva sorállomány alkalmazását. Az alacsony illetmények miatt nem tudták a rendelkezésre álló legalsóbb beosztásokat teljes mértékben feltölteni,

⁴ Parádi József: A magyar határőrizet a kiegyezéstől a második világháborúig, 1867–1939. In Pószán László et alii (szerk.): *Őrsök, vigyázatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvaadások a középkortól napjainkig*. Budapest, Zrínyi, 2017. 500.

⁵ Gáspár László – Parádi József: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete a trianoni békeszerződésig (1919. 08. 07. – 1920. 06. 04.). *ZMKA Akadémiai Közlemények*, 33. (1960), 167. 89.

⁶ 1921. évi XXXIII. törvénycikk a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

⁷ 1921. évi XLIX. törvénycikk a magyar királyi honvédségről.

és ezért úgynevezett kényszertoborzást alkalmaztak (a békeszerződés 103. cikkelye tiltotta a hadkötelezettség bevezetését).

Az ország politikai vezetésének fő célja egészen a következő háborúig a „Mindent vissza” elv, az irredentizmus, a trianoni békeszerződés következményeinek felszámolása, előírásainak kezdetben a megkerülése, majd később az eltörlése volt. A békeszerződés V. fejezete 35 ezer katona rendszerben tartását engedélyezte. 1927-ig katonai ellenőrző bizottságot (teljes nevén Szövetségi Katonai Ellenőrző Bizottság, SZKEB) működtettek hazánkban az antanthatalmak. Ennek két albizottsága a Fegyverzeti és a Létszám Albizottság az ország egész területén jogosult volt katonai-rendészeti objektumok és polgári üzemek megtekintésére. Gyakran jelentek meg a vámőrség, a pénzügyőrség és a rendőrség területi szerveinél ellenőrzés céljából. Működésük költségeit „természetesen” a magyar állam biztosította a békeszerződésnek megfelelően.

Ugyan 1921-ben döntés született, hogy az államhatárt a Magyar Királyi Vámőrség fogja őrizni, de egyben itt rejtve katonai kötelekeket kívántak elhelyezni. Az elképzelések nem engedték meg „tisztá”, csak saját feladataik ellátására létrehozott szervezetek fenntartását. Laktanyai elhelyezés, katonai fegyverzet, katonai lövész kiképzés, egyes megítélések szerint színvonalasabb, mint a honvédségé, mutatják a törekvéseket. Mozgósítás esetén a vámszakaszok honvédszázaddá alakultak volna át. A vámőrség hét kerületre tagozódott a honvédségi felosztáshoz igazodva, vámőr szakaszokkal és őrsökkel. „Az alaphelyzet szerint a testülethez 52 vámőrszakaszparancsnokság, 212 határszéli és 9 belterületi vámőr tartozott. Ezt kiegészítették 1925-ben 18 utazás-ellenőrző állomással, melyek együttműködtek az államrendőrséggel.”⁸

„A Vámőrség felállításának szervezési időszakában pl. 1921. április 29-én 4913 fő vámőr állt határőrizeti és vámszaki munkában. Őket egészítette ki 2177 csendőr, 3754 katona, 79 csendőrtiszt, 261 rendőr és 18 polgári nyomozó, valamint 800 pénzügyőr.”⁹

1922-ben a vámőrség 54 zászlóalja tartozott a honvédség rejtett hadrendjéhez. A szükséges hivatásos állomány biztosítása érdekében a honvédségtől csoportosították át és öltöztették be a tiszteket. Erre annál is inkább szükség volt, mert a kormány meg akarta tartani a haderő 1921. januári 85 ezer fős létszámából, akit csak lehetett, miközben a békeszerződés 35 ezres létszámára kellett beállni. A vámőrség állományába 900 tisztet és 5000 fő legénységi állományú személyt helyeztek át.¹⁰ 1927-től, miután megszűnt a katonai ellenőrző bizottság vizsgálódása, létszámfejlesztést hajtottak végre 4210 főről 7512 főre. Az alacsony illetményi szint miatt sosem tudták a tervezett számban tartani az állományt, és ezért végig kénytelenek lettek a határőrizetben a honvédségtől legénységet igénybe venni.

⁸ Kiss István Géza: *A magyar királyi vámőrség története*. Budapest, Viva Média, 1996. 19.

⁹ Kiss (1996) i. m. 23.

¹⁰ Andaházi Szeghy Viktor: *Trianontól Bledig: a magyar királyi honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között. Hadtudomány*, (2019), 3. 18.

A szervezet egyik, kezdetektől meglévő háborús alkalmazási célját bizonyítja a fejlesztés iránya. 1932. október 1-jétől továbbra is a Pénzügyminisztérium alárendeltségében átszervezték és átnevezték a vámőrséget Magyar Királyi Határőrségnek, 156 határszolgálatos őrsöt felállítva, amelyek mozgósítással szintén honvédszázadként funkcionáltak volna, és egy-egy ezredet állított ki a hét kerület, amennyiben erre szükség mutatkozott. A határőrség szervezete határőrkerület, határbiztosító osztály, határőrőrs (összesen 156 alegység) felépítésű lett, 10 767 fős létszámmal. A folyamat további lépéseként a határőrség 1938-ban, a háború előestéjén, beolvadt határvasász megnevezéssel a honvédségbe.

Kormányrendelet határőrizeti szervezet alakítására

1921. augusztus 25-én született meg a végleges kormányrendelet határőrizeti szervezet felállítására.¹¹ Aláírója „Gróf Bethlen István s.k. m. kir. miniszterelnök”.¹²

Mint első, indító-alapító rendelet, a dokumentum készítőinek több irányú feladatrendszert is tükröztetniük kellett az okmányban, jogszabályi előírásoktól, szervezési és a határőrizet elméleti kérdéseit. Szükséges volt szabályozni a vámőrség végleges felállításáig történő átmenetet és a nemzeti hadsereg igénybevételének kérdéseit. Ezekből a szempontokból vizsgálva egy vegyes felépítésű, jogszabályi és szakmai szabályzati kérdéseket is tartalmazó írásmű született.

Az új szervezet a Pénzügyminisztérium alárendeltségébe került, neve Magyar Királyi Vámőrség lett.¹³ Az 1921. augusztus 25-én a csendőrség mintájára létrehozott, egyenruha- és fegyverviselésre jogosult szervezet tagjai rendkívül mostoha körülmények között, sok helyen minimális feltételek mellett kezdték meg tevékenységüket.¹⁴

Meghatározták a szervezet működési területét, amelynek során lényegében egy tevékenységi sávot jelöltek ki. A magyar állam területe önálló és egységes vámterület, határa a vámhatár, és ezt rendszerint az államhatár alkotja. A vámhatár mentén „területöv” funkcionált, és ennek belső határát a pénzügyminiszter határozta meg. Belső határa a vámvonal, a két vonal között terült el a határkerület (akkori kifejezéssel), a vámőrség működési sávja. Ezenkívül az ország belsejében, „belterületen” a kikötők és a vasúti pályaudvarok tartoztak a vámőrség működési területéhez.

A vámőrség feladatrendszere mai értelemben nézve legalább három különböző szervezet (vámőrség, határőrség, rendőrség) tennivalóiból merített. Fő feladatkörei lettek:

¹¹ A m. kir. kormány 6,200/1921. M.E. számú rendelete. Vámőrség létesítése. *Belügyi Közlöny*, (1921), 38. 1703–1706.

¹² A m. kir. kormány 6,200/1921. M.E. számú rendelete (1921) i. m.

¹³ Szabó Andrea: A pénzügyi igazgatás szervezeti keretei egykor és most a rendészeti feladatok tükrében. *Pécsi Határőri Tudományos Közlemények*, 19. (2017), 353.

¹⁴ Erdős Ákos: Szemelvények a Békés megyei vámőrök és pénzügyőrök életéből – a nagy háborúktól a rendszerváltásig (1900–1990). In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.) *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Válogatott tanulmányok az évfordulók tükrében*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, 2017. 14–15.

- a vámhatár őrzése, azaz határőrizet;
- átléptetés az államhatáron a kishatárforgalom és a távolsági forgalom ellenőrzésének keretében;
- a személy- és áruforgalom vámjövédéki szempontból történő ellenőrzése, felügyelet alatt tartása;
- vámjövédéki kihágások megelőzése;
- átruházott hatáskörben más kormányzati szervek ügykörébe tartozó feladatok ellátása az érintett miniszterek egyeztetése alapján.

A vámórség felállításával az államhatárt eddig őrző szervezetek feladatai megszűnnek, és azokat az illetékes miniszterek a határőrizeti szolgálattól felmentik, és más területeken, az ország mélységében alkalmazzák, mondja ki a 9. paragrafus. Az intézkedés lényege abban található, hogy 1919 augusztusától, nem egységes rendszerben, határőrizeti (demarkációs-vonal-őrzési) feladatokat látott el a csendőrség, a rendőrség, a pénzügyőrség és főleg a katonaság.

A szervezet jellegét a rendelet 10. paragrafusa „Egyenruhás fegyveres őrtestület”-ként határozza meg. Feladatát utasítások és parancsok alapján látja el. Felette a legfőbb felügyeletet és ellenőrzést a pénzügyminiszter gyakorolja. Más minisztériumok ügyeit érintő kérdésekben az illető miniszterrel egyeztet. Ilyen egyeztetésekre valószínűleg gyakran kerülhetett sor a szerteágazó tennivalók és a sok kapcsolódó szervezet miatt (honvéderők rejtése stb.). A pénzügyminiszter szigorításokat rendelhetett el a határkerület egyes részeiben, amennyiben az általános vámhelyzet rosszabbodott, a csempészet jelentősen növekedett.

A vámőri szolgálatot a vámórség megalakulásáig (átmeneti időszakig) a nemzeti hadseregből kirendelt erők látták el a pénzügyi tárca terhére (11. §). A kivезénylés tartalma alatt személyi, fegyelmi, büntetőjogi szempontból katonai szabályok alatt álltak. Megkülönböztetésül köpenyük bal karján HVÖ (határvámőr) jelzést viseltek. A vámórség önálló megalakulásától fogva tagjaira a csendőrségre érvényes szabályozás vonatkozott, személyi, fegyelmi, büntetőjogi kérdésekben. A szervezet felállításáig, addig az ideig, amíg a szolgálatot katonai erők látták el, a pénzügyminiszter jogosult volt a honvédséghez „szakközegeket” vezényelni. Ezek a szakközegek az illetékes pénzügyi hatóságok alárendeltségébe tartoztak, nem a katonai egységekhez. A katonaság alkalmazásának költségeit a Pénzügyminisztérium a honvédelmi tárcának megtérítette.

A vámórség élén a vámőrőfőparancsnok állt, országos szintű vezetőként rendelettel igazgatta a szervezetet. Az önálló vámórség felállításától rá a csendőrség felügyelőjének hatáskörét, hivatását és szolgálatát előíró szabályzók vonatkoztak. A vámőrparancsnokot és a vámórség tisztikarát a pénzügyminiszter javaslatára az államfő nevezte ki.

A vámórség szervezeti tagozódása vámkerület, vámszakasz, vámőrs. A hét vámkerület igazodott a honvédség kerületi beosztásához, a tervezett esetleges katonai mozgósítás megkönnyítése érdekében: Budapest, Debrecen, Győr, Kaposvár, Miskolc, Szeged, Szombathely. Vámkerületi parancsnokság állt a vámkerület élén, mint

középszintű hatóság. A pénzügyminiszter külön rendeletben állapította meg a kerületek, szakaszok működési területét, állomáshelyét, az őrsök elosztását.

A kormányrendelet széles körű jogosultságokat biztosított a vámőrség tagjai számára. Ezek közül néhányat érdemes kiemelni. Maga az a szabályozás, hogy a csendőrséggel estek egy elbírálás alá, már jelentős rendvédelmi mozgáskört generált. Az önálló vámőrség felállása előtt, a határőrizeti feladatok ellátása során, mint kivényelt katonaság, katonai fegyverhasználati jog illette meg a személyeket. Ezt követően már a csendőrség fegyverhasználati szabályzata lett a mértékadó.

A vámőrség (mint határőrség is) tagjainak joga volt személyeket igazoltatni (okmányai felmutatását követelhetette), felvilágosítást kérni, személymotosztást végrehajtani, dolgokat lefoglalni, épületeket átkutatni, kivéve lakásokat és azokhoz tartozó zárt részeket (de késedelmet nem tűrő esetekben ezeket is), letartóztatást foganatosítani, az érintettet további eljárásra az illetékes hatóság elé állítani. A letartóztatott személyeket 48 órán belül az illetékes járásbírószágra kellett előállítani, és az köteles volt ügyükben 24 órán belül dönteni a letartóztatás fenntartásáról, amely 15 napig tarthatott majd ismételten kétszer 15 napig meghosszabbítható volt, és végül még egyszer 45 napra. Lényegében ugyan bírósági határozattal, de példátlanul hosszú ideig biztosított erre lehetőséget a rendelet. A vámőr a polgári és katonai bírászkodás rendelkezései szerint kettős jogállású volt, mert a katonai kivényelés tartama alatt a katonaság, azon túl, pedig a csendőrség tagjaival esett egy megítélés alá.

A rendelet a határrend fenntartásának feladatait is a vámőrséghez telepítette. A vámhatár közelében a vámhatóság engedélyével lehetett építkezni, kerítést emelni, államhatáron utat nyitni, határvizeken kompokat működtetni, átjárókat és hidakat létesíteni.

Tekintettel arra, hogy az államhatár túlsó oldalán zömében minden ország esetében magyarok, vagy magyarok is laktak, megjelenik a kishatárforgalomra (akkori kifejezéssel kisebb határszéli forgalomra) vonatkozó igény. A részletek szabályozását a pénzügyminiszter kapta feladatul, amennyiben ő a helyi viszonyoknak megfelelően könnyítéseket engedélyezhetett a szomszédos, idegen vámterület határmenti lakosságával folytatott forgalomban. Az ellenőrzés itt is a vámőrségre tartozik. Nyilvánvalóan ezt a kérdést egyoldalúan, a másik állam részvétele nélkül, csak néhány rész kérdésben szabályozhatta a miniszter, esetleg, hogy milyen árukat lehet vámmentesen, vagy kedvezményezetten behozni. A később megkötendő kétoldalú határforgalmi nemzetközi szerződésekre még a rendelet természetesen nem utalhat.

A határátlépésre megnyitott közutakon, vasúti és belvízi közlekedési útvonalakon, a határvízi, illetve az áruforgalom számára megnyitott kikötőkben, amelyek vámutakká¹⁵ lettek nyilvánítva, a vámőrség csupán vámszakmai ellenőrzést hajtott végre, a rendelet a személyforgalom ellenőrzésére nem intézkedett. Gyakorlatilag

¹⁵ A vámjog szabályozásáról szóló 1924. évi XIX. törvénycikk 33. §-a kimondja, hogy árut a vámhatáron át csak vámúton szabad behozni vagy kivinni. A vámhatáron át vezető minden más út mellékútnak számít, amelyeken árut szállítani tilos. A törvény azt is előírja, hogy a vámhatár és a határszéli vámhivatal közt az utat a vámúton letérés, szándékos késedelem és a rakomány megváltoztatása nélkül kell megtenni. Ennek ellenőrzése is a vámőrség feladatköre volt.

a „zöldhatár” őrizete és a nemzetközi (távolsági) határforgalom ellenőrzése más-más szervezetek feladatrendszerébe tartozott, és így is maradt egészen 1950-ig, amikor az egyesített feladatrendszer hazánkban az Államvédelmi Hatóság Határőrséghez került. A zöldhatáron történő átlépést, egyes esetekben a vámőrség engedélyezhette. Az, hogy az államhatár vonalát hazánkban a vámőrség ellenőrzi, ebben az időben nem volt egyedi eset. A frissen alakult Lengyelországban a keleti, szovjet-orosz határt katonailag szervezett határőr hadtest, a nyugati német határt szintén a vámőrség biztosította.¹⁶

A pénzügyminiszter rendelete a vámőrség létrehozására

Miután kormány szinten döntés született az államhatár őrizetének szervezeti és jogi mikéntjéről, és megjelent a m. kir. kormány 6,200/1921. M.E. számú rendelete a vámőrség létesítéséről (*Belügyi Közlöny* 1921. 09. 04.), a pénzügyminiszternek lépnie kellett a további teendők ügyében, hiszen a feladatok az ő tárcájához lettek telepítve. Kiadta vonatkozó rendeletét,¹⁷ amelynek dátuma meglepő módon három nappal megelőzi a követendő okmányét. Nyilvánvalóan a két dokumentumot az idő sürgetése miatt egymással párhuzamosan dolgozták ki. Az összehangoltság több területen látható.

A rendelet I. és II. számú mellékletei tulajdonképpen szabályzatok, amelyek a szervezet szempontjából két igen fontos területet foglalnak össze.

A miniszter az anyag kezdetén javaslatot kér a határkerület belső határának meghatározására a határszéli pénzügyigazgatóságoktól. Elrendeli, hogy a vámhivatali segédszolgálatok végezzék a vámmunkát, a többiek a határőrizetet az államhatár mentén, és a határkerületek mélységében ne tevékenykedjenek azok, akik a zöldhatárt őrzik.¹⁸ Ezzel az állományt feladatvégzés szempontjából két részre bontja, a határőrökre és a tulajdonképpeni vámőrökre. Erre nyilvánvalóan szükség volt a teljesen eltérő feladatrendszer, felszerelés és munkamódszerek miatt.

„A vámőrség szorosan vett vámjövédéki szolgálatával kapcsolatban, átutalt hatáskörben [azaz más minisztérium feladatkörét ellátva] a közrendészet, közbiztonság, közéletmezés, közegészségügy, állategészségügy, utasok ellenőrzése stb. terén is köteles ellátni mindazon teendőket melyekkel az illetékes hatóságok – saját előjárói útján – megbízzák.”¹⁹ A meglehetősen körmönfont miniszteri fogalmazás azt a tényt fedi, hogy a vámosoknak a szervezet felállásakor egy sor egyéb területre is be kell dolgozniuk, igénylés esetén.

¹⁶ Fórizs Sándor: Lengyel határőr hadtest 1924–1939. *Új Honvédségi Szemle*, (1994), 2. 59.

¹⁷ A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete a vámőrség létesítéséről szóló 6.200/M.E. 1921. sz. kormányrendelet végrehajtása tárgyában. *Pénzügyi Közlöny*, (1921), 25. 2284–2293.

¹⁸ Szabó Andrea: A magyar pénzügyőr képzés intézményi kereteinek fejlődése 1867–2011. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 25. (2015), 43–44–45–46. 118.

¹⁹ A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete.

A rendelet kiemelten foglalkozik az élelmiszerekkel, gabonával, élő állattal kapcsolatos lehetséges problémákkal, valamint állambiztonsági kérdésekkel, amelyek szükségességét a fennálló élelmiszerhiány, illetve a szomszédos országokhoz fűződő rossz viszony indokolhatja.

Mivel a vámórség még nem rendelkezik a határszolgálathoz szükséges szolgálati szabályzattal, átruházott hatáskörben a csendőrség szolgálati utasítása a mérvadó, annak előírásai szerint szükséges eljárni.

Elrendeli a szintén a Pénzügyminisztérium állományába tartozó és ez ideig a zöldhatár őrizetébe is „bedolgozó” királyi „pénzügyigazgatóságok” állománya határőrizeti szolgálatból történő kivonását és a határkerület belső területen, valamint az ország belterületén jövedéki szolgálatra alkalmazását.

A határszolgálat átvételét-átadását a vámkerület-parancsnokoknak egyeztetni kell az eddig szintén ilyen jellegű tevékenységet végző honvéd- és csendőrkerületek parancsnokaival, a rendőrkerületi kapitányokkal. Feladat az erők fokozatos kivonása és a zöldhatár őrizetének átadása a vámórségnek. Maga a miniszter is látja, a határőrizet azonnali teljes körű átvételére egyelőre már csak létszámokból sincs lehetőség. Továbbra is szolgálatot láthat el a katonaság, az előírt kabátujjon viselt megkülönböztető jelzés alkalmazása mellett.

A rendelet tartalmazza még a vámórség rendfokozati és fizetési osztályba sorolását, valamint a vámkerületek és vámszakasz-parancsnokságok állomáshelyeinek kijelölését. A személyi állományt három kategóriába sorolták be, tisztviselők (lényegében tisztek), altisztek és a legénység.

Értelemszerűen sok ismétlés található a 6,200/1921. ME rendelet anyagából.

Az I. számú Függelék, „Szabályzat az utazás ellenőrzéséről” tulajdonképpen egy határforgalmi szabályzat az útlevel-ellenőrzést és határátléptetést végző vámőr részére. Ennél a pontnál a határforgalom számára megnyitott átkelőhelyek távolsági forgalma kezeléséről van szó, a rendelet szóhasználatában a „vámutakról”. Az anyagból kitűnik, hogy a szomszédos országok szemben elhelyezkedő átkelőhelyeivel még meglehetősen feszült a kapcsolat. Több alkalommal „a határon, demarkációs vonalon” fogalmazást alkalmaznak, amely azt jelzi, hogy hivatalosan az államhatár még nem lett kijelölve. Vízum szükséges a szomszédos államokba, illetve Magyarországra történő beutazáshoz, beszerzése csak meglehetősen bonyolult eljárás során lehetséges. A magyar nemzetiségű menekülők az elcsatolt területekről könnyítésekkel jöhetnek be.

A határon, az átkelőhelyeken államrendőrségi kirendeltség működik, velük kell egyeztetni a vámórségnek a napi munkában.

Kishatárforgalmi (kisebb határszéli forgalom) feladatkörét is érinti a rendelet. Az okmányokat a rendőrség állítja ki, de valószínűleg az említett feszült viszonyok miatt a katonai kerület szerveivel is láttamoztatni szükséges.

II. számú Függelék, „Szabályzat a vámórség szolgálati rendjéről”.

A „zöldhatár” őrizete legfontosabb kérdéseire intézkedik. Meghatározza kettő-négyszáz járőrök, „állóőrsök” 24 órás rendszerben történő alkalmazását, a járőrvezető altiszt vagy tiszt lehet.

Érdekes, hogy amíg a vámőrség infrastruktúrája ki nem épül, addig a katonai beszállásolás szerint kell elhelyezni az állományt. Azaz polgári objektumokat, magánházakat vehetnek igénybe.

Jelentős rész foglalkozik az új szervezet felállása során alkalmazandó okmányokkal (napló, kimutatás, jelentések, szolgálati elszámolások), amelyek minden esetben a rendezett munka alapját jelentik.

Külön tárgyalja a „vámőr”, „vámszakasz”, „vámkerület” és a „vámőr főparancsnokság” feladatait.

A szolgálat ellátása

A zöldhatár őrizetét a vámőrök (101 db), élükön az őrsparancsnok és állománya látta el. Elhelyezésük laktanyákban történt, felszerelésük a katonaságéval azonos volt. Szolgálatellátásuk alapvetően gyalog, esetenként lovaskocsival vagy lóval zajlott. Gépkocsival nem rendelkeztek, a kerékpárok is később jelentek meg. Az államhatár mellett nagy távolságokat, 10-15 kilométert kellett megtenni, ez komoly megterhelést jelentett. A járőrrendszerű szolgálatellátás álló és mozgó járőröket alkalmazott. Akkori megnevezéssel állóőrsegeket, megfigyelő és sorompóőrsegeket vezényeltek. A feladataikat úgynevezett járőrlapon kapták meg 24 órás szolgálatra, ez a megoldás egészen 1950-ig érvényben maradt.

A vámőröket szükség esetén kiegészítették utazást ellenőrző állomással.

1925-ben a pénzügyminiszter körrendeletben lényegében egy határőrizeti szabályzatot adott ki.²⁰ Úgy tűnik, erre az időre stabilizálódtak a határőrizet feltételei olyan mértékben, hogy a végrehajtás mikéntjét részletes szabályzatba lehetett foglalni. Az okmány készítője is kiemeli, három és fél éve áll fenn a vámőrség.

„Körrendelet a m. kir. vámőrség felügyelőjéhez, valamennyi vámkerületi parancsnoksághoz és egyéb vámőrségi alakulatokhoz, valamint a m. kir. utazásellenőrző vámőröskhöz.”²¹

Az anyag négy fejezetre bomlik.

I. fejezet: Fogalmi meghatározások. Alapvető szakmai kifejezéseket értelmez, mint határsértések, határesemények, határzár, határmenti üzelmek, (ezek a mai határrendsértések) fegyverhasználat, jegyzőkönyv felvétele, személyek őrizetbe vétele, átadása elsősorban a csendőrségnek, rendőrségnek. Külön taglalja a határjelek, minden határőrizeti berendezés (magasfigyelő), műszaki létesítmény védelmét.

II. fejezet: Végrehajtási „határozványok”. A szolgálatellátás mikéntjét tárgyalja. Intézkedik a kihívó, sértő magatartások elkerülésére. Tárgyalja a szolgálati fel lépés módját, „A törvény nevében” kifejezés alkalmazását. Érdekes módon elemzi

²⁰ A m. kir. pénzügyminiszter 4.444/1924. P.M. számú rendelete a határsértések, valamint általában a határesemények s határmenti összetűzések esetén követendő eljárás tárgyában. *Pénzügyi Közlöny*, (1925), 6. 81–93.

²¹ A m. kir. pénzügyminiszter 4.444/1924. P.M. számú rendelete.

a határsértés tényállását. Csak külföldi követhet el határsértést, magyar állampolgár (magyar honos) ilyen esetben bűncselekményt követ el.

Határforgalmi kérdésekkel foglalkozik, határátlépés lehetséges „határszéli utigazolvány” segítségével (kisebb határforgalom) általában kettős birtokosok részére. Elsőfokú közigazgatásilag illetékes rendőrhatóság adja ki, és mindkét érintett ország hatóságai láttamozták. A határátlépés a zöldhatáron kishatárforgalom céljából kijelölt átkelési helyeken zajlott. Útlevelet (távolsági utazásra) többnyire az államrendőrségi kapitányságok adták ki.

A szabályzat lehetőséget biztosított az államhatár átlépésére kényszerhelyzetben, életveszélyben, például tüzek elől menekülés során, segítségért folyamodás vagy segítségnyújtás céljából. Kiemelten tárgyalja a szükséges eljárást fegyverhasználatnál, ilyen esetben bekövetkező halálesetnél, sérülésnél, hulla feltalálásánál.

A „határmenti epizódok” rész, határrend megsértése kisebb jelentőségű esetekben, (állatok átköborlása, itt „átszökött” állatok szóhasználatával, során a gyors, zökkenőmentes, helyi rendezésre helyezi a hangsúlyt. A szomszédos, szemben lévő parancsnokkal rövid úton szükséges elsimítani a problémákat a vámőrs szintjén, mindezt csak tiszt végezheti.

Az államhatáron átkelőhelyet a belügyminiszter nyithat.

Elfogott, elővezetett személy a vámőrségnél csak 24 órán keresztül őrizhető.

III. fejezet: Fegyverhasználat. Mint a csendőrség, tételesen felsorolja a fegyverhasználati pontokat. Némi ellentmondást vélek felfedezni a II. fejezet egyik mondatával: „[K]ivéve amikor kifejezetten önvédelemről van szó, fegyverhasználatnak helye nincs.” Ebben a részben ugyanis lehetővé teszi a menekülő személlyel szembeni fegyverhasználatot is.

IV. fejezet: Ügykezelés, ügyforgalom. Szabályozza a valamennyi állami szervhez szükségszerűen kapcsolódó nyilvántartási, okmánykezelési eljárásokat.

A szabályzat aláírási dátuma 1925. március 21.

Végül meg kell említeni, hogy a határforgalom ellenőrzésében, ugyan csak csekély mértékben, de részt vett a Magyar Királyi Folyamőrség is, alapvetően a dunai kikötőkben. „Az 1928. év statisztikája szerint a folyamőrség 54.291 személyt léptetett át a határon (közülük 49.436 főt Budapesten, a budapesti utasok közül pedig 5662 fő expressz hajóval lépte át a határt), a vízummal nem rendelkezők közül pedig 52-nek utólagos vízumot adtak ki, tovább 763 főt utólagos vízum beszerzésére utasítottak. Magyar útlevelhez kapcsolódóan 73 feljelentést tettek, és 60 esetben tagadták meg a beléptetést.”²²

²² Som Krisztián: A Magyar Királyi Folyamőrség (határ) átléptető-bélyegzői. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 16. (2009), 19. 100.

Záró gondolatok

Az I. világháborút, a forradalmakat és az ellenforradalmat lezárva egy új magyar állam szerveződött, amely előtt sok és igen bonyolult feladat állt. Ezek között találjuk a rendészeti és katonai szervek megalakítását, az új államhatár kijelölését, a határőrizet megszervezését. A folyamat több évre elhúzódott. A trianoni békeszerződés súlyos követelményei ütköztek az állam vezetése azt elkerülni szándékozó törekvéseivel. A katonai korlátozások kijátszásának egyik lehetősége lett a rendvédelmi szervezetek létszámban történő felduzzasztása és felszerelésben, kiképzésben, irányításban a honvédségi viszonyokhoz történő közelítése. Ezen körülmények miatt nem alakult ki hazánkban tisztán a határőrizetre „szakosodott” határőrség, a feladatot érdekes módon először a vámőrség kapta meg, a Pénzügyminisztérium alárendeltségében. Az antanthatalmak katonai ellenőrzésének 1927-ben történt megszűnését követően a szervezet létszáma növekedésnek indult, katonai jellege egyre jobban kidomborodott. Először átalakult Magyar Királyi Határőrséggé, majd a háború előestéjén véglegesen a honvédség kötelékébe került, honvéd határvadász alakulatként.

Mint Magyar Királyi Vámőrség, a szervezet a rá kirótt feladatokat, köztük a „zöldhatár” őrizetét és a kishatárforgalom ellenőrzését példásan ellátta, a megalakulás kezdeti nehéz körülményei mellett (szükséges infrastruktúra hiánya). A létrehozásával és működéssel kapcsolatban kiadott kormány- és miniszteri rendeletek szakmailag színvonalasnak ítéelhetőek, visszatükrözik koruk bonyolult politikai viszonyait.

A vámőrség szervezetét, felkészítését, mozgó alap politikai elgondolás, a trianoni békeszerződés következményeinek „visszafordítása”, és a felkészülés a revíziós háborúra, viszont hibásnak bizonyult és tragikus következményekkel járt.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andaházi Szeghy Viktor: Trianontól Bledig: a magyar királyi honvédség szervezése és lehetőségei 1920–1938 között. *Hadtudomány*, (2019), 3. 15–23. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2019.29.3.15>
- Csaba Zágón: Határellenőrzés kockázati értékelése. Határátkelőhelyek kockázati profilja. *Magyar Rendészet*, 12. (2012), 1. 69–77.
- Erdős Ákos: Szemelvények a Békés megyei vámőrök és pénzügyőrök életéből – a nagy háborúktól a rendszerváltásig (1900–1990). In Czene-Polgár Viktória – Zsámbokiné Ficskovszky Ágnes (szerk.): *Mérföldkövek az adó- és vámigazgatás történetéből. Válogatott tanulmányok az évfordulók tükrében*. Budapest, Magyar Rendészettudományi Társaság Vám- és Pénzügyőri Tagozata, 2017. 9–33.
- Fórizs Sándor: Lengyel határőr hadtest 1924–1939. *Új Honvédségi Szemle*, (1994), 2. 59–64.
- Gáspár László – Parádi József: A két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete a trianoni békeszerződésig (1919. 08. 07. – 1920. 06. 04.). *ZMKA Akadémiai Közlemények*, 33. (1960), 167. 87–100.
- Kiss István Géza: *A magyar királyi vámőrség története*. Budapest, Viva Média, 1996.
- Parádi József: A magyar határőrizet a kiegyezéstől a második világháborúig, 1867–1939. In Pószán László – Veszprémy László – Boda József – Isaszegi János (szerk.): *Őrzők, vigyázatok a határra!*

Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig. Budapest, Zrínyi, 2017. 500–510.

Som Krisztián: A Magyar Királyi Folyamország (határ) átléptető-bélyegzői. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 16. (2009), 19. 100–104.

Szabó Andrea: A pénzügyi igazgatás szervezeti keretei egykor és most a rendészeti feladatok tükrében. *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények*, 19. (2017), 351–356.

Szabó Andrea: A magyar pénzügyőr képzés intézményi kereteinek fejlődése 1867–2011. *Rendvédelem-történeti Füzetek*, 25. (2015), 43–44–45–46. 117–126. Online: <https://doi.org/10.31627/RTF.XXV.2015.43-44-45-46N.117-126P>

Jogforrások

1921. évi XXXIII. törvénycikk a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről

1921. évi XLIX. törvénycikk a m. kir. honvédségről

1924. évi XIX. törvénycikk a vámjog szabályozásáról

A magyar kormány 1919. évi 5.047. M.E. számú rendelete a rendőrség államosításáról

A m. kir. kormány 6,200/1921. M.E. számú rendelete. Vámország létesítése. *Belügyi Közlöny*, (1921), 38. 1703–1706.

A m. kir. pénzügyminiszter 1921. évi 114.440. sz. rendelete a vámország létesítéséről szóló 6.200/M.E. 1921. sz. kormányrendelet végrehajtása tárgyában. *Pénzügyi Közlöny*, (1921), 25. 2284–2293.

A m. kir. pénzügyminiszter 4.444/1924. P.M. számú rendelete a határsértések, valamint általában a határesemények s határmenti összetűzések esetén követendő eljárás tárgyában. *Pénzügyi Közlöny*, (1925), 6. 81–93.

ABSTRACT

The Establishment of Border Guarding Along the Borders of Truncated Hungary

Sándor FÓRIZS

After Hungary lost World War I and the Trianon Peace Treaty was proclaimed in the Parliament, the country faced a task that was one of the most difficult ones in its history. Hungary's territory was significantly reduced and the country had to be reorganised. Among these organisational tasks, the paper presents how the guarding of the new state borders began, how the state institutions had to be established for guarding these borders and what sort of legislations were created respectively.

Keywords: *Border Guard, border guarding, police, customs guard, gendarmerie, Royal Hungarian Customs Guard, Trianon Peace Treaty*